

■ Ὁ πρῶτος ἱερόαθλος τοῦ Ἀγῶνος

Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄* Ὁ Πρωτοκάθεδρος τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Γένους † 10η Ἀπριλίου 1821

Μέρος Β΄

Οἱ καιροί, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνήλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Γρηγόριος ἦταν χαλεποί.

Καλύπτοντας διὰ τῶν τριῶν πατριαρχιῶν τοῦ διάστημα χρόνου μιᾶς εἰκοσιπενταετίας –μίας ἐποχῆς κρισιμοτάτης γιὰ τὴν ἐν γένει ζωὴν τοῦ Ἔθνους, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόλις ἔξι ἔτη ἔχει τὴν εὐθύνην διαποιμάνσεως– σηκώνει τὸν βαρὺ φόρτον τοῦ μόχθου καὶ τοῦ ἐθνικοῦ πόνου, γιὰ ὅσα συμβαίνουν, προσπαθεῖ νὰ θέσει τὶς στέρεες βάσεις τῆς ἀναμορφώσεως καὶ τοῦ φρονηματισμοῦ.

Ἡ διέλευσή του ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο σημαίνει ἀναστήλωση τοῦ μεγάλου θεσμοῦ ποὺ κλονιζόταν, σημαίνει προβολὴ φωτεινοῦ παραδείγματος καὶ ἐξιλασμὸ γεγονότων κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ συνειδητοποίηση τῆς πίστεως στὸν Ἀγῶνα αὐτὸν καὶ ἐσωτερικὴ ἐνίσχυση γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς μεγάλης ἀποφάσεως²⁴.

(*) Μαρίας-Ἐλευθερίας Γιατράκου, Δρ. Ἱστορίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ (1745-1821), ὁ Πρωτοκάθεδρος τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Γένους, ἐκδόσεις «Τῆνος». • Ἐπιμέλ. ἡμετ.

24. Βλ. Τάσο Γριτσόπουλο, ὁ.π., σ. 738.

Αξίζει να παρακολουθήσουμε τὸν Γρηγόριον τὸν Ε΄ καὶ τὶς ἐπισημότερες πράξεις τῆς τριπλῆς πατριαρχίας του.

* * *

Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἔστρεψε παντοῦ τὸ διορατικὸ του βλέμμα, γιὰ νὰ δεῖ τὶς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας. **Φ**ρόντισε γιὰ τὴν εὐπρεπῆ στέγαση τοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖο ὑπῆρχε «σεσαθρωμένον», διότι εἶχε κτισθεῖ πρὸ ἑκατὸ περίπου ἐτῶν ἐπὶ Πατριάρχου Ἱερεμίου τὸ 1716 καὶ εἶχε καεῖ κατὰ τὴν πυρκαϊάν, πὸν ξέσπασε τὸ 1707 ἢ 1710. **Θ**εωροῦσε ἀπαράδεκτη τὴν συνήθεια τῆς μισθώσεως ἰδιωτικῆς οἰκίας γιὰ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἔθνους. **Ἔ**τσι οἰκοδόμησε ἐκ βάθρων πατριαρχικὴν στέγην, πὸν μαρτυρεῖται δι' ἐπιγραφῆς μὲ τριπλῆ ἀκροστιχίδα καὶ μὲ τὰ χρήματα πὸν συνήχθησαν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, ὅσα δὲ ἐπερίσσευσαν, χρησίμευσαν σὲ ἄλλο κοινωφελὲς ἔργο²⁵.

Φρόντισε ἐπίσης γιὰ τὴν σύσταση Ἑλληνικοῦ Τυπογραφείου μέσα στὸ οἶκημα τοῦ Πατριαρχείου. **Ἐ**πειδὴ θὰ συναντοῦσε προσκόμματα ἀπὸ τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν ἀνέφερε σ' αὐτὴν ὅτι στὸ Τυπογραφεῖο θὰ τυπώνονται τὰ βιβλία τῆς πίστεως, καὶ ὄχι σὲ διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, ὅπου μπορεῖ νὰ νοθευτοῦν καὶ ἐπομένως νὰ συμβοῦν σκάνδαλα καὶ παραχῆς στοὺς Χριστιανούς ὑπηκόους τοῦ Ὄθωμανικοῦ Κράτους²⁶. **Ἔ**τσι εἶδε ἡ Βασιλεύουσα Τυπογραφεῖο διακόσια χρόνια μετὰ, ἀφ' ὅτου τὸ πρῶτο καταστράφηκε. **Σ'** αὐτὸ τυπώνονταν ἐκκλησιαστικὰ βιβλία καὶ ὄρισεν ὁ Πατριάρχης λογοκριτές. **Κ**ατασκευάσθηκε καὶ σφραγίδα μὲ τὸν δικέφαλον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐκάστοτε Πατριάρχου καὶ ἐτίθετο ἐπὶ τῶν βιβλίων.

Ἐν συνεχείᾳ ἔστρεψε τὴν προσοχὴ του στὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ χάραξε αὐστηρὴ ἠθικὴ γραμμὴ, προκειμένου νὰ συνεχίσει τὴν ἀπρόσκοπτη πορεία της, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μακρᾶς της Παραδόσεως²⁷.

Φρόντισε γιὰ τὴν ἀπαρέγκλιτη τήρηση καὶ φύλαξη τῶν Ἱερῶν Κανόνων. **Κ**ὶ ἔστειλε Ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον Ἀρχιερεῖς, διατάσσοντας τὴν κανονικὴ διοίκηση τῶν Ἐκκλησιῶν.

25. ὁ.π., καὶ Ἀνόνημος, ὁ.π., σ. 18.

26. Βλ. ὁ.π., ὅπου ὑποσ. α' Ἱστορ. Κούμα, τ. 12, σ. 508.

27. Τ. Γριτσόπουλος, ὁ.π., σ. 19.

Ἀπηγόρευσε νὰ χειροτονοῦνται ἱερεῖς ποὺ δὲν θὰ εἶχαν τὴν ἀπαιτουμένην ἡλικίαν καὶ ἀξιότητα. Ἀπηγόρευσε στοὺς Κληρικοὺς νὰ ἀναμιγνύονται στὰ κοσμικὰ καθὼς ἐπίσης στοὺς κοσμικοὺς στὰ ἐκκλησιαστικά.

Με ἐγκύκλιες διαταγὲς προέτρεψεν ὅλους τοὺς Ἀρχιερεῖς νὰ τηροῦν τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες καὶ φρόντισε νὰ ὑπάρχει τάξη στὰ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσία του Μοναστήρια καὶ ἐξέδωκε Σιγίλλια καὶ κατεγράφησαν κατὰ τὴν τάξη στὸν Κώδικα τῆς Ἐκκλησίας²⁸. Ἐξαρχικὲς Ἐπιτροπὲς τοῦ Πατριαρχείου ὄφειλαν νὰ ἀναγνώσουν ἢ νὰ ἐπιδώσουν ἰδιοχείρως στὰ ἡγουμενοσυμβούλια τὰ πρωταρχικὰ Γράμματα, ἐξηγώντας ὅτι ἀπέβλεπαν σε «μυστικοὺς ἐθνικοὺς σκοποὺς»²⁹.

Με τὸν τρόπο αὐτὸν διασκέδασαν τὴν ἀρχικὴ ἀνησυχία τῶν Μοναχῶν ποὺ θεωροῦσαν τὸ περιεχόμενο τῶν Ἐγκυκλίων Γραμμάτων «σκοτεινὸν καὶ ἀσαφές» καὶ στὴ συνέχεια ἐκφράσθησαν με ἱκανοποίησι γιὰ τὸν «θεῖον καὶ ἅγιον σκοπὸν τῆς τοιαύτης κοινωφελοῦς καταγραφῆς»³⁰ καὶ ὑπογράμμισαν ὅτι «ἦλθε καιρὸς νὰ ἀποσείσωσι τὰ βάρη τῶν δυστυχιῶν τὰ ἱερὰ μοναστήρια, καὶ νὰ ἀναλάβωσι τὴν προτέραν σταυροπηγιακὴν λαμπρότητα...»³¹.

Ἡ προσπάθεια τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε' γιὰ τὴν ἀνόρθωσι τῶν οἰκονομικῶν δέχθηκε δριμύτατη ἐπίθεση ἀπὸ τὸν Σέργιο Μακραιῖο, δάσκαλο τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ κρίσεις τοῦ Μακραιῖο θεωρήθηκαν ἄδικες καὶ προφανῶς μαρτυροῦν τὴν ἐμπάθειά του. Προφανῶς ὀφείλονται στὸ γεγονός, ὅτι ὁ Μακραιῖος ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς τοῦ περίφημου κινήματος τῶν Κολλυβάδων, τὸ ὁποῖο βρῆκε τελικῶς τὴν λύση του ἀπὸ τὸν Γρηγόριο τὸν Ε'³².

Ἡ αὐξηση ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν εἰσφορῶν τῶν Ἱ. Μονῶν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ὀφειλόταν σὲ λόγους «χρηματικούς»,

28. Ἀνώνυμος, ὁ.π., σ. 19.

29. Βλ. Μαρία - Ἐλευθερία Γ. Γιατράκου. Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ἁγίου Δημητρίου Καρακαλᾶ ἢ Ξηροκαστελλίου, Ἀθήνα 1999, σ. 86, ὅπου ὑποσ. 73.

30. Βλ. ὁ.π., ὅπου ὑποσ. 75.

31. Supplément Grec, ἀριθ. 97/22 Δεκ. 1797, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων.

32. Βλ. Μαρία - Ἐλευθερία Γ. Γιατράκου, ὁ.π., σ. 87, ὅπου ὑποσημείωσι 79.

ἀλλὰ ἦταν «ἀπαραίτητος γιὰ τὴν ἐκπλήρωσιν ἐθνικῶν σκοπῶν, «... τῆς ἀνορθώσεως δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους»³³.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ ἐφρόντιζε μετὰ ζήλου νὰ ἀνεγείρονται ἢ νὰ ἀνακαινίζονται καὶ οἱ Ἐκκλησίες κατὰ τόπους, μὲ ἄδειαν τῆς ἐξουσίας, συνεργούντων καὶ τῶν ἰσχυρῶν ὁμογενῶν³⁴. **Ἐ**ξέδωκεν συνοδικοὺς τόμους. **Μ**ὲ τὶς ἐνέργειές του τονίσθηκε ἡ σημασία καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἰδρυμάτων.

Καθιέρωσε τακτὲς ἡμέρες συνεδριάσεων, γιὰ τὶς ἐργασίες τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καθόρισε τὶς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ δικαιώματα τῶν συνοδικῶν, κατήρτισε καταστατικὸν χάρτην, ἐρύθμισε τὰ τῶν μαντζήληδων, δηλαδὴ τῶν ἐμπεριστάτων ἀρχιερέων, ἀπηγόρευσε τὴν χειροτονία ἱερέων ἀπαιδευτῶν καὶ μὴ χρηστοίθων ἢ ἀνηλίκων, καθὼς καὶ χειροτονίαν ἀρχι-ερέων ἐκ τοῦ ἐγγάμου βίου, ἀποβλέποντας στὴν εὐταξία καὶ τὴν ἠθικοποίησιν τῶν λειτουργῶν.

Προσπάθησε νὰ εἰσαγάγει τὴν λιτότητα ποὺ τὸν χαρακτήριζε καὶ τὴν αὐστηρότητα τοῦ βίου, γι' αὐτὸ καὶ συνήντησε ζωηρὴ ἀντίδραση. **Μ**ὲ διάκριση προσπάθησε νὰ συγκρατεῖ τὶς παρεμβάσεις τῶν κρατούντων στὰ ἐσωτερικὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐπιμένοντας στὴν τήρησιν τῶν βερατίων. **Ὅ**λες του οἱ ἐνέργειες μαρτυροῦν τὸ καθαρῶς πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ του πρόγραμμα³⁵.

Ἐπειδὴ συνέρρεαν πολλοὶ Ἀρχιερεῖς στὴν Κωνσταντινούπολη χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη, τοὺς ἀπέπεμπε νὰ ἐπιστρέψουν στὸ ἱερό τους ποῖμνιο, γεγονός ποὺ προκάλεσε τὴ δυσαρέσκειά τους³⁶. **Ἀ**πέθανε ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ Γεώργιος Χαντζερῆς, Ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ συκοφαντήθηκε ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ ὡς «ἄνθρωπος βίαιος καὶ ἀνίκανος εἰς διατήρησιν τῆς τῶν λαῶν ὑποταγῆς», ὅπως ἔγραφε τὸ κατ' αὐτὸν βεζυρικὸ Διάταγμα, καὶ ἐξορίσθηκε στὶς 17 Δεκεμβρίου 1798 στὸν Ἄθωνα, ὕστερα ἀπὸ Πατριαρχία ἐνὸς ἔτους καὶ ἑξὶ μηνῶν.

Ἄν θυμωσε γι' αὐτὸ ὅμως ὁ ἀδάμαντας τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ διέπλεε τὰ κύματα τῆς θαλάσσης χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος, ἐπόμε-

33. Βλ. Μαρία - Ἐλευθερία Γ. Γιατράκου, ὁ.π., σ. 87, ὅπου ὑποσημείωση 79.

34. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 20.

35. Βλ. Τάσο Γριτσόπουλο, ὁ.π., σ. 740.

36. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 23.

νος εὐχαρίστως ὅπου τὸν ὀδη-
γοῦσε ὁ δάκτυλος τοῦ Θεοῦ³⁷.

* * *

Στὸ Ἅγιον Ὅρος ἐξέλεξε γιὰ
κατοικία τὴν Μονὴν τῶν Ἰβή-
ρων καὶ κάποτε τὴν Λαύραν,
ἀπολαμβάνοντας τὴν ἐλευθερίαν
τῶν ἀσκητικῶν ἀγῶνων, κηρύσ-
σοντας τὸν θεῖον λόγον συνεχῶς στὶς Ἐκκλησίες, ἐξομαλύνον-
τας τὶς διαφορὲς ποὺ προέκυπταν στὰ Μοναστήρια, ὄντας ὁ ἴδι-
ος ὑπογραμμὸς τῆς μοναχικῆς ζωῆς³⁸.

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ἰβήρων.

Ἐπισκεπτόταν καὶ τὶς ἄλλες μονὲς καὶ τὶς δέκα Σκῆτες τοῦ
Ἁγίου Ὁρους καὶ συμπιλοσοφοῦσε μὲ τοὺς ἄλλους πατέρες τὴν
ἀνωτάτην φιλοσοφίαν καὶ συναγωνιζόταν τοὺς πνευματικοὺς
ἀγῶνες καὶ συνεκκλησιαζόταν καὶ συναγρυπνοῦσε καὶ συνανα-
μίγνυε τὰ γλυκερὰ τῆς κατανύξεως δάκρυα.

Προσέφερε καὶ λογίαν εἰσφορὰν γιὰ τοὺς πτωχοτέρους, δια-
θέτοντας ὅσα περισσεύαν ἀπὸ τὴν πενιχρή του διατροφή ἀπὸ τὰ
500 γρόσια κατὰ μῆνα ποὺ τοῦ ἔστελλε ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησία καὶ
κάποιοι εὐεργετηθέντες ἀπὸ αὐτόν³⁹.

Ἐξ χρόνια παρέμεινε ἐξόριστος ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ στὸν Ἄθω-
να, οὐσιαστικὰ ἐπίδοξη μετάβαση νικηφόρου πνευματικοῦ Ἀγω-
νιστῆ⁴⁰.

* * *

Ὄταν συμπληρώθηκε ἡ ἐξαετία ἐξορίας τοῦ Γρηγορίου Ε΄
στὸν Ἄθωνα, παραιτεῖται ὁ τότε Πατριάρχης Καλλίνικος καὶ
ἀνακαλεῖται ἀπὸ τὸν Ἄθωνα ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄.

Τὸν συμποπέμπουν μὲ δάκρυα οἱ πρῶν συμμοναστὲς καὶ
ἀσκητὲς καὶ τὸν ὑποδέχεται ἡ Βασιλεύουσα καὶ εἰσέρχεται πάλι
στὸ στίβο τῶν πατριαρχικῶν ἀγῶνων θερμότερος ἀπὸ πρὶν.

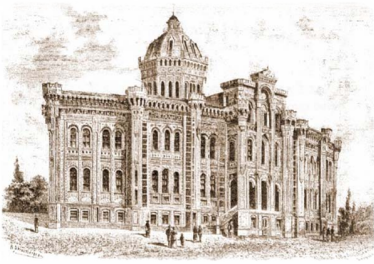
Παρακαλεῖ τοὺς συναθλητὲς τοῦ Ἀρχιερεῖς νὰ συνέρχονται
πρόθυμα στὶς καθιερωμένες ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου συνάξεις. **Κ**

³⁷. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 23 καὶ Βασίλη Σφυρόερα, Γρηγόριος Ε΄, Ἐκπαιδευ-
τικὴ Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, ὁ.π., σ. 213.

³⁸. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 24.

³⁹. ὁ.π., σ. 24.

⁴⁰. ὁ.π., σ. 25.

Μεγάλη τοῦ Γένου Σχολή ἢ Σχολή
Ξηροκρίνη (Κουρούτ-Τζεσμέ).

ἂν κάποιος ἰσχυρὸς κατὰ καιροὺς τὸν παρακαλοῦσε νὰ προβεῖ σὲ ἀδίκη πράξη, ἔδειχνε μειδιώντας ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως τὸ κλειδί τοῦ κελλίου στὸν Ἄθωνα, κατὰ τὴν ἐκεῖ διατριβή του, δηλώνοντας χαριέντως, ὅτι εἶναι πάλιν ἕτοιμος πρὸς ἐξορίαν, προτιμώντας αὐτὴν παρὰ τὴν παράβαση τῶν Ἱερῶν Κανόνων⁴¹.

Συνήθιζε νὰ πηγαίνει στὴ νεοσύστατη μεγάλη καὶ κοινωφελῆ τοῦ Γένου Σχολὴ Ξηροκρίνη (Κουρούτ-Τζεσμέ), εὐλογῶν καὶ ἐνισχύων τοὺς ἐκεῖ διδασκάλους καὶ μαθητές. **Φ**ρόντισε νὰ ἰδρυσθοῦν νέα σχολεῖα, νὰ βελτιωθοῦν τὰ ὑπάρχοντα.

Ἔστειλεν Ἐγκυκλίους σὲ Ἀρχιερεῖς καὶ Καθηγουμένους τῶν Μονῶν, ἐφιστώντας τὴν προσοχήν τους στὴν τήρηση τῶν Ἱερῶν Κανόνων. **Ἐ**λαβε μέτρα καὶ γιὰ τὸ «τράχωμα», τὴν προίκα θὰ λέγαμε, μὲ τὴν ὁποῖαν ἡ νύμφη ἀγοράζει τὸν γαμπρόν. **Ἰ**διαιτέρως φρόντισε καὶ πάλι γιὰ τὴν Τυπογραφία τῶν Πατριαρχείων⁴².

Ἐλαβε μέτρα κατὰ τῶν σχισματικῶν Ἰγνὰτ Κοζάκων, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν περὶ τὸν Δούναβη καὶ ζήτησαν νὰ χειροτονηθοῦν διάκονοι καὶ ἱερεῖς. «Ὑπάγετε, λοιπόν», τοὺς εἶπε ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ «ὡς πρόβατα πλανώμενα ἔξω τῆς μίας καὶ μόνης ποιμνῆς τοῦ Χριστοῦ»⁴³.

Ἦταν τὸ 1807 ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἀπειλοῦσε νὰ κατατεφρώσει τὴν Βασιλεύουσα, ἐὰν ἡ Ὄθωμανικὴ Κυβέρνηση δὲν διερρήγνυε τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Γάλλους, ἡ τουρκικὴ ἐξουσία διέταξε τοὺς ὑπηκόους νὰ κτίσουν προμαχῶνα γύρω ἀπὸ τὸ παλάτι.

Ἦ Γρηγόριος ὁ Ε΄, ὡς θρησκευτικὸς Ἐθνάρχης τῶν ὑποκειμένων στὸ Σουλτᾶνο Χριστιανῶν, εἰδοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον διὰ τοῦ τότε Διερμηνέως Ἀλεξάνδρου Χατζερῆ νὰ φροντίσει γιὰ τὴ συμμετοχὴ σὲ πάνδημη ἐργασία.

Τρεῖς χιλιάδες Γραικοὶ προσέφεραν τὶς ὑπηρεσίες τους καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ μακάριος γέρων Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ μετέφερεν ὡς ἀπλὸς ἐργάτης μέσα σὲ πῆραν (σακκί) χῶμα στοὺς

41. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 25.

42. Βλ. ὁ.π., σ. 26-27.

43. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 28.

παραλίους εκείνους προμαχῶνες, γιὰ νὰ μὴ δώσει ἀφορμὴ καὶ προκαλέσει τὴν ἐχθρότητα τοῦ Σουλτάνου κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ Σουλτᾶνος ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ παλατιοῦ ἐπισκοπώντας τοὺς ἐργαζομένους εὐχαριστήθηκε, ὅταν εἶδε ἐργαζόμενον καὶ τὸν γέροντα Πατριάρχη. **Ἐ**ξέφρασε ποικιλοτρόπως τὴν εὐνοιά του καὶ τοῦ προσέφερεν ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐπιδαψιλεύσεων πολυτιμον ἐρυθρὸν ἐπενδύτην διφθερωτὸν (σαμουρόγωνα) καὶ ἔφιππον ἀπέστειλεν ἐντίμως στὰ Πατριαρχεῖα⁴⁴.

Ὁταν μετὰ ἀπὸ στάση στὴν Κωνσταντινούπολη κατεβιβάσθη ἀπὸ τὸν θρόνον ὁ Σουλτᾶνος Σελίμης καὶ ἀνεβιβάσθη ὁ υἱὸς τοῦ Σουλτάνου Χαμίτη, Μουσταφᾶς τὸ 1808, ἐπεθύμησεν ὁ Καλλίνικος ὁ Ε΄ πρῶν πατριαρχεύσας ὄχι τοὺς ἀγῶνες, ἀλλὰ τὴν ὑψηλὴν πατριαρχίαν καὶ ἀνεβαίνει στὸν Οἰκουμενικὸ θρόνο χωρὶς ἐκλογή κανονικὴ, χωρὶς ψήφους, χωρὶς νὰ ἐνημερώσει τὴν Σύνοδο, ἀλλὰ μὲ διαταγὴ τοῦ Βαῖρακτάρη καὶ καταβιβάζεται ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ ἀπὸ τὸν θρόνο μὲ βεζυρικὸ διάταγμα, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ πατριαρχευσε γιὰ δευτέρη φορὰ ἐπὶ δύο ὀλόκληρα χρόνια.

* * *

Ἀφοῦ παραιτήθηκε μετὰ χαρᾶς, μετέβη στὴ νῆσο Πρίγκηπο μὲ ἄδεια τῆς ἐξουσίας καὶ ἔμεινε γιὰ λίγους μῆνες στὸ Μονύδριο τοῦ Χριστοῦ⁴⁵, «ὡς στρουθίον μονάζον ἐπὶ δώματος» καὶ προσδεχόταν μόνον τοὺς πένητες, παραμυθώντας τους πενιχρῶς μὲ τὰ ὀλίγα χρήματα ποὺ εἶχε. **Κ**ι ὅταν προσῆλθαν νὰ τὸν συναντήσουν δύο ἀάμπτωχες χῆρες ποὺ εἶχαν κόρες νὰ ὑπανδρεύσουν, ἔβγαλε ἀπὸ τὸ κιβώτιον τὴν σουλτανικὴν δωρεάν, τὴν σαμουρόγωνα καὶ ἀφοῦ τὴν χώρισε στὰ δύο ἔδωσε ἀπὸ μισὴ στὴν κάθε χήρα, προκειμένου νὰ τὴν πωλήσουν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ χρήματα γιὰ προικισμὸ τῶν θυγατέρων τους.

Τὸ 1809 ἐξορίζεται καὶ πάλιν ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας στὸν Ἄθωνα. **Ὁ**ταν ἔλαβε τὴν διαταγὴν ἀνέκραξεν: «**Ἐ**πίστροπον ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου»⁴⁶.

Καὶ ἐπανῆλθεν ὁ Γρηγόριος στὴ Μονὴ τῶν Ἰβήρων, ἔχοντας πρόχειρο καὶ τὸ κλειδὶ τοῦ κελλίου του ποὺ ἔδειχνε τυπικά, χαριεντιζόμενος κατὰ τὴν β΄ πατριαρχία του.

44. ὁ.π., σ. 29.

45. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 30.

46. ὁ.π., σ. 31.

Ἔμεινε, τὴν φορὰν αὐτὴν δέκα ὀλόκληρα χρόνια στὸ ἀγιώ-
νυμον Ὅρος διδάσκοντας συχνὰ τὸν θεῖο λόγο πρὸς τοὺς συν-
αγωνιζόμενους συμμοναστές του Ἀγιορείτες, οἱ ὅποιοι τὸν ἀγα-
ποῦσαν καὶ τὸν σέβονταν.

* * *

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1818 (13 Δεκεμβρίου), παραιτεῖται ὁ Πα-
τριάρχης Κύριλλος καὶ προσκαλεῖται στὴν τρίτη καὶ τελευταία
πατριαρχία του ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄, ἡ ὁποία θὰ λήξει μὲ τὸν ἀπαγ-
χονισμό του στὶς 10 Ἀπριλίου 1821⁴⁷.

Ὁ Γρηγόριος Ε΄ φροντίζει καὶ πάλιν ὅπως καὶ κατὰ τὶς προ-
ηγούμενες πατριαρχίες του, ἀποσκοπώντας στὴν κοινὴ ὠφέλεια.

Φροντίζει γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν παιδείαν, προτρέπον-
τας ὅλους νὰ φροντίζουν γιὰ τὴν σπουδὴν τῆς ἐλληνικῆς, διότι
πληροφορήθηκε, ὅτι οἱ μαθητὲς στὰ σχολεῖα ἀρέσκονταν στὶς
καινοφανεῖς διδασκαλίες τῆς νεώτερης φιλοσοφίας καὶ ἀμε-
λοῦσαν τὴν ἐκμάθηση τῆς θείας γλώσσας τῶν Ἑλλήνων⁴⁸.

Ἐν συνεχείᾳ, τὸ γρήγορον ὄμμα τῆς πατρικῆς ποιμαντορίας
στρέφεται πρὸς φιλάνθρωπον σκοπὸν. **Εἰς** τὴν Βασιλεύουσαν
εἶχεν ἀύξηθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν πτωχῶν καὶ ὀρφανῶν καὶ ξένων
ποὺ ζητοῦσαν πόρον ζωῆς. **Μὲ** συναντιλήπτορες τὸν τότε Μέγα
Διερμηνέα Ἰωάννην τὸν Καλλιμάχην καὶ ἄλλους ἐπισήμους συν-
ιστᾶ τὸ «Κιβώτιον τοῦ Ἐλέους⁴⁹», γιὰ τὴν σύσταση τοῦ ὁποίου
κατέβαλαν ἱκανὰ κεφάλαια καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Μεγιστάνες,
οἱ μεγαλέμποροι ὁμογενεῖς καὶ οἱ δύο Ἠγεμονίες τῆς Μολδαβί-
ας καὶ Βλαχίας. **Γιὰ** τὸν σκοπὸ αὐτὸ παρεκλήθησαν καὶ οἱ Χρι-
στιανοὶ νὰ συμβάλουν, καθὼς ἐπίσης τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσο-
λύμων. **Καὶ** οἱ νεοχειροτόνητοι Ἀρχιερεῖς κάθε ἕνας προσφέρει
στὸ γαζοφυλάκιον τῆς ἐλεημοσύνης. **Διορίσθησαν** καὶ ἐπίτροποι
γιὰ τὴν σύναξη τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Κιβωτίου καὶ διανέμονται
τὰ ἐλέη ἄλλοτε περιστασιακά, ὅπωςδῆποτε ὁμως δύο φορὲς τὸ
χρόνο, τὰ Χριστοῦγεννα καὶ τὸ Πάσχα⁵⁰.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 φήμη διέτρεχε, προαναγγέλουσα πό-
λεμον ἐκ τοῦ βορρᾶ καὶ κάποιοι οἰκεῖοι τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε΄

47. Βλ. Βασίλη Σφυρόρα, ὁ.π.

48. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 32.

49. Βλ. ὁ.π., ὅπου «Λόγιος Ἑρμῆς», 1820, σελ. 451.

50. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 33.

ἐπεσήμαναν τὸν κίνδυνον.

Συγκινητική ἡ ἀπάντησή του:

«**Καὶ ἄλλοτε, οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου, πόλεμοι ἦσαν καὶ ὁ Πατριάρχης δὲν ἐκινδύνευσε. Εἰ δέ τι συμβαίνει εἰς ἐμέ, γενηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου».** **Καὶ προσέθεσε: «Ὁ μισθωτὸς καὶ οὐκ ὦν ποιμὴν, φεύγει! Ὁ δὲ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων»⁵¹.**

Στις 10 Φεβρουαρίου 1821 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἰσηγήθη στὴν Μολδαυία καὶ φονεύονται οἱ Τούρκοι ἔμποροι ποὺ βρίσκονται στὸ Γαλάτσι.

Ἡ εἶδηση ἔφθασε στὴν Κωνσταντινούπολη ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες καὶ περισσότεροι ἀπὸ δύο χιλιάδες Ὀθωμανοὶ ζητοῦν ἐκδίκηση κατὰ τῶν Χριστιανῶν γιὰ τὸ αἷμα τῶν συγγενῶν τους. Ὁ Βεζύρης ὑποσχέθηκε νὰ τὸ κάνει.

Φυλακίζεται στὴν φυλακὴ τοῦ (Βοσταντζίμπαση) τοῦ ἀρχιεπισκοποῦ ὁ Ἐφέσου Μητροπολίτης Διονύσιος ὁ Καλλιάρχης, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀδελφὸν ἕναν ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἡγεμονίας τῆς Μολδαυίας καὶ ἀποκεφαλίζονται τὴν ἐπομένην ὅσοι εὐγενεῖς εἶχαν συγγενεῖς στὴν Μολδοβλαχία.

Κατὰ τὴν γ' ἐβδομάδα τῶν Νηστειῶν ὀδηγοῦνται στὴν φυλακὴ ἄλλοι δύο συνοδικοὶ Ἀρχιερεῖς, ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος καὶ ὁ Δέρκων Γρηγόριος.

Ἴκετεῦει τὴν Πύλη ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' γιὰ τοὺς τρεῖς Ἱεράρχες, βεβαιώνοντας γιὰ τὴν ἀθωότητά τους. Ἀλλὰ ἀντὶ νὰ εἰσακουσθεῖ, πληροφορεῖται ὅτι ὀδήγησαν στὴ φυλακὴ καὶ ἄλλον Ἀρχιερέα, τὸν Ἀγχιάλου Εὐγένιο.

Ἀπὸ τότε αὐξανόταν κάθε μέρα ἡ ὀργὴ τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ Πατριάρχης φυσικὰ προαισθάνθηκε καὶ τὸ τέλος του ὡς ἐκπλήρωση τῆς θείας βουλῆς⁵². Ἡ Πύλη ὑποχρεώνει τὸν Πατριάρχη νὰ φυλάξει στὰ Πατριαρχεῖα ἑπτὰ ἀντιπροσώπους τῆς Σερβίας⁵³.

Ὁ Μητροπολίτης Ἀγχιάλου Εὐγένιος Καραβίας μιλά στοὺς συγκρατούμενους του στὴν φυλακὴ.
(Ἔργο Ἔκτ. Δοῦκα).

51. ὁ.π.

52. Βλ. Ἀνώνυμο, ὁ.π., σ. 34-35.

53. ὁ.π., σ. 35.

Και οί τρεῖς πατριαρχίες τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε΄ συνέπεσαν σέ κρίσιμη ἐποχὴ γιὰ τὸν Ἑλληνισμό.

Ἰδιαιτέρως ἡ κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στὶς παραδουνάβιες ἡγεμονίες ἔφερε τὸν Γρηγόριο καὶ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο σέ δύσκολη θέση. **Ἦ**πῆρχε φόβος ὅτι ἡ ἐκδικητικὴ μανία τῶν Τούρκων θὰ στρεφόταν, ὅπως εἶχε συμβεῖ καὶ στὰ Ὀρλωφικά, ὄχι μόνον ἐναντίον τοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἀπόφαση τοῦ Γρηγορίου ἦταν νὰ παραμείνει στὴν πρωτεύουσα τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ νὰ ἀποτρέψει, ὅσο ἦταν δυνατό, ἀντίποινα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ὅπως τουλάχιστον μαρτυροῦν οἱ σύγχρονοι πρὸς τὰ γεγονότα Ἰωάννης Φιλῆμων, Νικόλαος Σπηλιάδης, Μιχαὴλ Οἰκονόμου καὶ ἄλλοι⁵⁴.

Ὁ Πατριάρχης δὲν εἶχε ποτὲ φιλοτουρκικὴ διάθεση, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτρέψει σφαγὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. **Αὐτὸς** εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ δὲν ἦταν τυπικῶς ἔστω ἐντεταγμένος στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἀλλὰ προσεποιεῖτο ὑπακοὴ στὸν Σουλτᾶνο.

Εἶναι χαρακτηριστικὰ ὅσα εἶπεν ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ στὸν Ἰ. Φαρμάκη, ὅταν ἦταν ἐξόριστος στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅταν ὁ Φαρμάκης θέλησε νὰ τὸν μῆσει στὰ μυστικὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας:

«Ἐμένα, τοῦ εἶπε ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄, μ' ἔχετε ποὺ μ' ἔχετε· ἂν ποτὲ ἀποκαλυφθεῖ εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἐταιρείας τὸ ὄνομά μου, εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ διακινδυνεύσει ἀπὸ τὸν τύραννον ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος».

Και ἐν συνεχείᾳ συνέστησε στὸν Φαρμάκη:

«Νὰ προσέξουσι πολὺ οἱ Ἐταῖροι, μήπως βλάβωσι ἀντὶ νὰ ὠφελήσωσι τὴν Ἑλλάδα»⁵⁵.

Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Παναγιώτη Σέκερη συνάγεται ὅτι ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ συνεργαζόταν μὲ τοὺς Φιλικούς⁵⁶.

Ἡ Ἐκκλησία ἀναγκάσθηκε νὰ τηρήσει αὐτὴν τὴν στάση γιὰ χάρη τῆς ἀσφαλείας τῶν ραγιαδῶν. **Φ**ανερὰ δὲν τολμοῦσε νὰ ἀναλάβει ἀγῶνα ἐπαναστατικό, μυστικὰ ὅμως ὀρισμένοι κληρικοὶ καὶ συνεννοήσεις μετὰ ξένων ἰσχυρῶν ἡγεμόνων διεξήγον

⁵⁴. Βλ. Βασίλη Σφυρόερα, ὁ.π., σ. 213.

⁵⁵. Βλ. Χρ. Θ. Κρικῶνη, Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πρωταγωνιστὴς τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 128-129.

⁵⁶. Βλ. Βασίλη Σφυρόερα, ὁ.π., σ. 213.

καὶ ἐν τῇ σπουδῇ των ἀνεμίχθησαν ἐνεργῶς εἰς ἔνοπλα κινήματα...», γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος⁵⁷.

Ἡ πραγματικὴ στάση τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε΄ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς κηρύξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἦταν στάση ἡρωισμοῦ καὶ αὐτοθυσίας.

Εἶναι χαρακτηριστικὰ ὅσα ἀναφέρουν γιὰ τὴν στάση τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε΄ ὁ Μιχαὴλ Οἰκονόμου καὶ ὁ Νικόλαος Σπηλιάδης, ἄνδρες τοῦ Ἀγῶνος καὶ οἱ δύο, ἐξιστορώντας σύσκεψη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, πὺ ἐγινε στὶς ἀρχὲς Μαρτίου, μὲ ἐντολὴ τῆς τουρκικῆς κυβέρνησης.

Στὴν σύσκεψη προτάθηκε, νὰ ζητηθεῖ ἄδεια ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴ κυβέρνηση νὰ μεταβοῦν ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς στὶς ἐπαρχίες τους καὶ ὁ Πατριάρχης στὴν Πελοπόννησο, μὲ τὸν σκοπὸ νὰ ἐπηρεάσουν τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς, ὥστε νὰ ματαιωθεῖ ἡ Ἐπανάσταση.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ ὅμως μὲ παρέμβασή του ματαιώσε τὴν ἔγκριση τῆς προτάσεως αὐτῆς καὶ ἐξήγησε τοὺς λόγους, ὅπως γράφει ὁ Μιχαὴλ Οἰκονόμου, στὸν συμπατριώτη του Δέρκων Γρηγόριο:

«γνωρίζω μὲν, ὅτι τὸ μέτρον, εἰ παρεδέχετο, ἦν σωτήριον διὰ τὰ ὀλίγον γερόντων ἀγίων ἄτομα· ἀλλ' ἡ Ὑψηλὴ Πύλη δικαιολογίαν τῆς ὠμότητός της ἤθελ' ἔχει τὴν ἰδικὴν μας διαγωγὴν. **Αἱ** ἡμέραι ἡμῶν ἐμετρήθησαν. **Ἄ**γιε Δέρκων, γεννηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς εἰς τὴν σεμνοτάτην ταύτην δοκιμασίαν, ἣν ὀφείλομεν καὶ μὲ τὸ ἴδιον ἡμῶν αἶμα νὰ ἐλαφρύνωμεν... **Τ**οῦτο συμφέρει εἰς τὸ ἔθνος»⁵⁸. **Λ**όγοι μεγάλου ἀνδρός, ἔτοιμου γιὰ αὐτοθυσία.

Ὁ Νικόλαος Σπηλιάδης, ἐξ ἄλλου, ἀφοῦ ἀναφέρει, ὅτι ὁ Δέρκων μὲ τὴν πρότασή του ἀπέβλεπε στὸ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἄδεια τῆς Πύλης γιὰ τὴν ἀναχώρησή του, ὅπως καὶ τοῦ Πατριάρχου ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν μετάβαση στὴν Πελοπόννησο, μὲ σκοπὸ, ὅταν θὰ ἔφθαναν ἐκεῖ, νὰ ἠγηθοῦν τῆς Ἐπαναστάσεως, παραθέτει τὴν ἀπάντησιν τοῦ Πατριάρχου, πὺ εἶχε τὴν γνώμη, ὅτι

⁵⁷. Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος, «Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν Ἀπελευθερωτικὸν Ἀγῶνα», Ἀθήνα 1971, σ. 13. (Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Παρνασσός», τ. 13).

⁵⁸. Βλ. Ἀλέξ. Δεσποτόπουλο, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ΙΕΕΕ, τ. ΙΒ', Ἀθήνα 1975, σ. 32.

ή θέση του ἦταν στήν Κωνσταντινούπολη καί ή θυσία τους ἐκεῖ
θα ἦταν κατὰ πολὺ ὠφελιμώτερη γιὰ τὸ Ἔθνος:

**«Καὶ ἐγὼ ὡς κεφαλὴ τοῦ Ἔθνους καὶ ὑμεῖς, ἡ Σύνοδος, ὀφεί-
λομεν νὰ ἀποθάνωμεν διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν. Ὁ θάνατος ἡμῶν
θα δώσῃ δικαίωμα εἰς τὴν Χριστιανοσύνην νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ
ἔθνος ἐναντίον τοῦ τυράννου, ἀλλ' ἂν ὑπάγωμεν ἡμεῖς νὰ θαρρῦ-
νωμεν τὴν Ἐπανάστασιν, τότε θα δικαιώσωμεν τὸν Σουλτᾶνον
νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλον τὸ ἔθνος»⁵⁹.**

Λόγοι συνετοῦ καὶ στοργικοῦ Ἐθνάρχου ἀποφασισμένου νὰ
θυσιασθεῖ, προκειμένου νὰ μὴν ἐξολοθρεύσει ὁ Σουλτᾶνος ὁλό-
κληρο τὸ Ἔθνος.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' ὡς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης εἶχε συνείδη-
ση τῆς ἀποστολῆς του καὶ τοῦ χρέους του ἐναντι τοῦ «**Ὁρθοδό-
ξου Ἐκκλησιαστικοῦ Κράτους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους**», ὅπως
πολὺ προσφυῶς τὸ χαρακτήρισε μὲ τὸν ὄρον αὐτὸν ὁ Διονύσιος
Ζακυνθινός⁶⁰. **Ἐνὸς ἔθνους ποὺ εἶχε ὡς κύρια χαρακτηριστικὰ
τῆς ἰδιοπροσωπίας του τὴν πάτρια γλῶσσα, τὴν ἑλληνικὴ παι-
δεία καὶ τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ πίστη, στοιχεῖα γιὰ τὴν δια-
τήρησιν τῶν ὁποίων φρόντιζε ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' ὅσον οὐδεὶς ἄλλος.**

(ἔπεται τὸ Μέρος Γ')

59. Βλ. Ἀλέξ. Δεσποτόπουλο, ὁ.π., σ. 32.

60. Δ. Α. Ζακυνθινός, Ἡ Τουρκοκρατία, Ἀθήνα 1957, σ. 28.